

1. VAD ÄR EKOFILOSOFI?

Ekofilosofins uppgift är att undersöka miljödilemmats eventuella filosofiska rötter.¹ Kan det vara så att t.ex. ontologiska försanthållanden, epistemologisk praktik, antropologiska antaganden, normativa mekanismer har betydelse för miljödilemmats uppkomst? Om så – vilka är dessa rötter? I förlängningen av undersökningarna framträder olika förslag till handlingsgrund och möjliga relevanta handlingsalternativ. Ekofilosofin har alltså existentiella, politiska, etiska och sociala konsekvenser. Att göra ekofilosofi är att delta i ett *engagerat* filosofiskt utforskande.²

Svaren på de ekofilosofiska frågorna är naturligtvis mångfaldiga. I den kulturkritiska praktik som ekofilosofin innebär, ryms en mängd hållningar. Man kan hänföra ekofilosofin till det stora fält av filosofiska ansträngningar att reflektera över miljödilemmat som går under namn som t.ex. miljöetik och miljöfilosofi.³ Det specifika med begreppet ekofilosofi skulle så fall vara dess nordiska/norska ursprung.⁴

Men den norska ekofilosofin är inte enhetlig. Det likhetstecken som alltför ofta sätts mellan ekofilosofi och Ekosofi är ett stort hinder för att förstå ekofilosofins uppgift och möjligheter. Problemet är av systemisk natur; Arne Næss Ekosofi (T)⁵ är endast en av flera existerande och möjliga ekofi-

¹I framställningen används begreppet "miljödilemma" för att benämna miljöproblemen i vid bemärkelse. Klimatproblemet, problem med utsläpp, överexploatering, minskning av diversitet, miljörelaterad fattigdom osv behandlas som möjliga konsekvenser av ett underliggande (kultur)dilemma. Miljödilemma uppfattas alltså som ett brett fält av problem som kan tänkas ha med relationen människa/samhälle/natur att göra.

²Kvaløy Setreng 2001, *Mångfald og Tid (MoT)*, s. 3271.

³För en mångfaldig beskrivning av den rika floran av miljöetiska ansatser se Keller 2010.

⁴För en översiktlig kartläggning av norsk ekofilosofis historia, se Reed och Rothenberg s. 1–35. I Gansmo Jakobsen 2005 används "ökofilosofi" som ett övergripande begrepp för hantering av miljöetiska och miljöfilosofiska spörsmål.

⁵T står för Tvergastein, platsen där Næss inspirerades till och formade en stor del av sin ekofilosofi; Ekosofi T.

losofiska hållningar. Ekosofin (Ekosofi T) innebär en tydligt uttalad etisk (ekocentrisk) hållning som fått normativ form i de teser som utgör grunden för Deep Ecology Movement.⁶ Men för att på allvar kunna reflektera över och diskutera ekofilosofiska spörsmål är det av vikt att förstå att den nordiska ekofilosofin inte är enhetlig utan rymmer annat än Ekosofi (T).

Den mest uppmärksammade nordiska ekofilosofen är Arne Næss – den kanske mest försummade är Sigmund Kvaløy Setreng (1934–2014). Även om Kvaløy Setreng är uppskattad och har satt djupa avtryck som strateg och aktivist med miljö och decentralisering som fokus, så är den ekofilosofi han producerade, Ekofilosofi S,⁷ ganska osynlig och ofta missförstådd. Likhetstecknet mellan Kvaløy Setreng och Næss har tyvärr förstärkts på ett sätt som fördunklat meningsfulla skillnader dem emellan och därmed minskat möjligheten till förståelse för och vidare utveckling av nordisk ekofilosofisk mångfald.

2. KVALØY SETRENGS EKOFILOSOFI

En grundläggande likhet mellan olika ekofilosofiska/miljöfilosofiska/miljöetiska hållningar är avvisandet av dualismen som ontologiskt, epistemologiskt och praktiskt mönster; framför allt som det gestaltas i dualismen människa–natur. Uppkomsten av olika miljöproblem som konsekvens av mänskliga handlingar och med återkoppling på mänskliga aktiviteter problematiserar i sig en konstruktion där människan är radikalt skild från och oberoende av naturen. Jordens begränsade resurser, diversitetens betydelse för hälsosamma ekosystem/processer är exempel på den ömsesidiga påverkan människa–natur–samhälle och också exempel på ekologiska försanthållanden som de flesta ekofilosofier delar.

Det som skiljer olika icke-dualistiska ekofilosofiska hållningar åt är *var* den konstruerade skiljelinjen människa–natur är belägen, *hur* den uppstått, upprätthålls och verkar och *om och i så fall hur* den kan upplösas. Kvaløy Setreng presenterar en ekofilosofisk analys och teori som löser upp dualismen människa–natur genom att skapa en annan dikotomisk spelplan. Modellen är en av flera möjligheter att med rimlig relevans förklara varför det är svårt att lösa miljödilemmat; partiella problem löses varvid nya ofta skapas på andra platser och nivåer.⁸ Det pågående och eventuellt accelererande misslyckandet får en möjlig funktionell förklaring. Modellen öppnar också för möjligheten att undkomma ge-

⁶Teserna utarbetades 1984 av Næss tillsammans med Robert Sessions. Se Næss 2012, s. 86 eller <http://www.deepecology.org/platform.htm>

⁷S står för Setreng, platsen där Kvaløy Setreng inspirerades till och utformade sin ekofilosofi.

⁸Till exempel etanol- eller avfallsproblematiken.

neraliserande abstraktioner på t.ex. etiska eller ekonomiska/politiska/ideologiska nivåer.

De grundläggande dikotoma kategorierna i Kvaløys Setrengs modell utgörs av *komplexitet* och *komplikation*. Komplexitetsbegreppet används i enlighet med dess vanliga användning som en möjlighet att beskriva tillstånd och processer belägna mellan kaos och ordning och integrerar system- och processperspektiv.

Följande egenskaper är några av dem som i den Kvaløy Setrengska modellen kategoriserar komplexitet (KX) respektive komplikation (KK):⁹

- KX är inte konstruerad (autopoiesis i bemärkelse det självskapade/det organiska) – KK är konstruerad (maskinen, det mekaniska).
- KX karaktäriseras av irreversibel process, tidslighet, kreativ samverkan/påverkan i och mellan individer och individgrupper¹⁰ med en hög grad av emergens, dvs. förändringar är påverkande på alla nivåer i processen inklusive förändring av det påverkande – KK karaktäriseras av rumslighet och system, där reversibla förflyttningar av standardiserade, oförändrade enheter och sammansättningar av enheter fram- och baklänges längs en tidslinje eller upp och ner i systemet är möjliga utan att enheterna eller systemet förändras.
- KX kan inte centralstyras utan karaktäriseras av självnavigerande sammansättningar – KK är centralstyrd, utifrån, uppifrån genom internt eller externt styrda pyramidala, hierarkiska strukturer.
- KX karaktäriseras av kvaliteter och sammansättningar av kvaliteter; hetta, kyla, glädje, sorg, tyngd, hunger, andliga erfarenheter, vänskap. KX kan inte fullständigt beskrivas genom kvantifiering eller reduceras, dvs. vilken som helst komplex helhet kan inte förstås i termer av dess delar – KK beskrivs bäst genom kvantifiering. Kvalitativa egenskaper antas kunna beskrivas genom att definiera delarna och dess operationer dvs. reduktion. Matematik är det mest perfekta språket för att beskriva KK system.
- KX är dialektisk, konflikt driven, icke-harmonisk, målsökande process.¹¹ Målet är inte fast utan förändras genom samverkan och

⁹Följande är min sammanfattning av framför allt arbetsanteckningar gjorda av Kvaløy Setreng och erhållna av mig 2010, samtal med Kvaløy Setreng under åren 2006–2013, Kvaløy Setreng 2012, s. 99–114, samt *MoT*.

¹⁰Med individ avses här inte bara människor.

¹¹Kvaløy Setreng blir emellanåt beskylld för att förespråka en radikal kaosökologi vilket inte är alldeles korrekt. "... komplexitet eller "evne till *rytmisk* (min kursiv) mangfoldsvekst" som det viktigaste kjennetegnet ved liv." "... ikke likevekt og likevektstendens, ...", *MoT*, s. 450. I de tidiga skrifterna, t.ex.

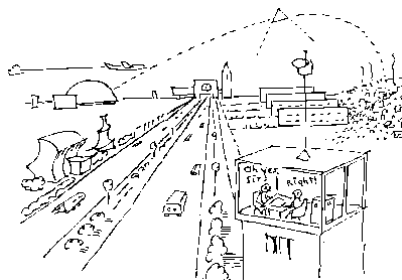
- störningar (improvisation) inom och mellan komplexa helheter – KK manövreras från centrum eller utifrån (t.ex. programmering) mot fasta, förkonstruerade mål.
- KX utgörs av ”KX helheter av KX helheter” som har signifikanta men inte slutna eller permanenta gränser¹² – KK utgörs av system av slutna enheter med fasta, ideellt bestämda gränser på varje nivå.
 - KX förstås bäst genom att hela kroppen (inklusive tankeförmågan) engageras. Lokal och partikulär erfarenhet och förståelse är nödvändig – KK kräver främst intellektuell, abstrakt, generaliserbar kunskap. Kroppslig och partikulär förståelse och erfarenhet är problematisk.
 - KX kräver och karaktäriseras av konkret kroppslig samaktivitet (världen som konkreta handlande kroppar) – KK kräver och karaktäriseras av abstrakta icke-kroppsliga utbyten av information (världen som abstrakta signaler).
 - KX människor och andra organiska helheter utvecklas spontant genom improviserande kroppsliga mångfaldserfarenheter – KK människan, kroppen och det organiska är en källa till olösliga och permanenta problem. Död, sjukdom, livsprocessens improviserande, spontana uttryck, sexualitet, kroppslig erfarenhet och samverkan undviks eller/och är djupt problematiskt.

Somligt av ovanstående ansluter till en ordinär systemförståelse i konflikt med en hård dragen mekanisk världsbild. Men det som skiljer sig från många systemmodeller är betoningen av den irreversibla organiska tiden som konstituerande kvalitet hos det levande. Tiden är inte ett mekaniskt rum som det levande *befinner sig i* utan ett *flöde*, ett *pågående* som det levande *är en del av*.¹³ Den andra konstituerande kvaliteten hos det levande är mångfalden. Mångfaldens grundförutsättning är signifikant skillnad – inte likhet. Skillnaderna är inte fasta, bestämda utan förändras genom att de är del av, samverkar och påverkar och påverkas av andra skillnader i tiden/processen

Kvaløy 1976, används begreppet jämvikt, men utvecklingen av Ekofilosofi S går alltmot avvisande av jämvikt och balans som ontologiskt och antropologiskt relevant.

¹²Uttrycket ”signifikanta gränser” pekar mer mot semipermeabiliteten hos Koestlers Holon snarare än mot total öppenhet. För en utveckling av Koestlers holonbegrepp och av begreppen ”gränser”, ”hinna” och ”elasticitet”, se *MoT*, s. 2498ff.

¹³För det uttalade släktskapet mellan Ekofilosofi S och Bergson se t.ex. Reed och Rothenberg s. 148.

Det komplexa

Teckningar av S. Kvaløy Setreng (*MoT*, s. 273o)

Det komplicerade

3. ANTROPOLOGIN – MÄNNISKANS PLATS

Den Kvaløy Setrengska antropologin präglas av en radikal syn på människan som mångfaldsvarelse och obönhörligen inskriven i livsprocessen. Förmåga till "fri rörlighet" mellan kvalitativa nivåer, improvisation och mångfaldsuttryck som präglar resten av det självskapande, är också grundläggande möjlighet och behov hos människan. Att vara människa är att vara *organisk tid* och *många*. Alltså inte ett enhetligt personsystem med ett tydligt styrcentrum utan en improviserande mångfaldsprocess som spontant *svarar an* på sin omgivning. Vare sig hjärnan eller generna eller jaget antas utgöra styrcentrum för aktivitet. Våra olika delpersonligheter har behov av aktivt konkret medskapande via de mångfaldiga gestaltungs- och aktivitetsformer som vi är begåvade med. Så kan till exempel tillgång till olika, välintegrerade uppväxtmiljöer och aktivt deltagande i en mångfald av meningsfulla göromål gynna hela mångfaldsmänniskan. I gynnsamma miljöer integreras de olika personligheterna i individen, i ett hårt specialiserat och åtskilt samhälle riskerar människan att formas till ett alltför "enfaldigt", alienerat jag. Individen i den komplicerade konstruktionen löper också risk att splittras; de olika uttrycken har inte någon förbindelse med varandra eller sin omgivning. Identitet antas alltså vara en produkt av graden och arten av sammanhang och konkret relation till omvärlden. Hur de olika delpersonligheterna tas i meningsfullt bruk genom mångfaldigt reproducerande, relationellt arbete är avgörande för utvecklingen av identitet. Att vara en komplex aktiv deltagare i den komplexa livsprocessen är det som karaktäriserar den fria människan. Frihetsbegreppet har i Ekofilosofi S lösgjort sig från liberala individualiserade tolkningar och ligger närmare både en marxistisk och en buddhistisk förståelse. Frihet innebär att överge rummet och det harmonisökande jaget för att i stället spontant och mångfaldigt

samverka fullt ut som ”fri navigatör”¹⁴ i den konfliktfyllda och i hög grad oförutsägbara livsströmmen. Den nya spelplanen, där komplexitet–komplikation utgör de dikotoma kategorierna, innebär alltså att dualismen människa–natur upplöses. Naturens funktionella intressen kan därmed inte skiljas från människans.

4. KONFLIKTENS KONSEKVENSER

Hur kan då den Kvaløy Setrengska dualismen komplext–komplicerat förklara det uppkomna och svårlösta miljödilemmat? Skillnaden mellan den komplexa *ontologiska realiteten* och den komplicerade *epistemologiska konstruktionen* är icke-förenlig. Att handskas med det komplexa *som om* vore det komplicerat leder därmed obönhörligt till olösligt eskalerande kaos. Självorganisering är inte möjlig i denna konflikt när den når en kritisk nivå.¹⁵ Att skapa högteknologiska, specialiserade, standardiserade kontrollsystem för att hantera miljödilemmat förmår inte svara mot irreversibiliteten, de glidande kvalitativa övergångarna, den låga graden av förutsägbarhet hos organiska processer. Den improviserande ”praktiken” i den levande kroppliga, konkreta processen i konflikt med det målstyrda, kontrollerade, abstrakta rummet skapar en ständigt skärpt konflikt och försvårar lösning och skapar nya problem. Den komplicerade konstruktionens dominans leder till att samma verktyg används om och om igen, varvid eskalerande positiva återkopplingar lätt leder till exponentiella förändringar. De allt mer sofistikerade kontrollsystem som antas kunna målstyra livsprocessen, drabbar och hindrar både människa och natur. Minskad känsla av mening och sammanhang, kronisk stress etc. kan utifrån Kvaløys Setrengs hållning förklaras som ekvivalenter till de skador på naturen som följer av minskad diversitet eller kemiska cocktaileffekter – alltså som en konsekvens av den olösliga konflikten mellan komplexitet och komplikation. Den bristande kongruensen orsakar också skador på samhället och de gemensamma sociala och kulturella sammanhangen. Utslagningen av mångfald genom spridning av en gemensam dominerande livsstil – globalisering – leder till förlust av förståelse- och livsstilsmångfald på samma sätt som artspridning kan leda till minskad diversitet. Överskattningen av möjligheten till målstyrning och kvantifiering minskar friheten för individer och grupper och reducerar möjligheterna till fullödigt aktivt deltagande i livet/samhället. Den reala och funktionellt nödvändiga flödande mångfalden/skillnaderna, processens själva drivmedel, ersätts och hotas av systemisk rumslighet–homogenisering–universell likhet. Detta gäller även en stor del av de åtgärder och

¹⁴ *MOT*, s. 2790.

¹⁵ En intressant skillnad föreligger här med t.ex. Prigogine och Stengers tolkning av självorganisering/autopoesis.

planer som har för avsikt att lösa eller lindra miljödilemmat. Systemet som upprätthåller och är beroende av komplikation benämns ACID – Advanced Competative Industrial Dominion. ACID är det gränslösa, globala nätverk av komplicerad praktik vars mest sofistikerade uttryck är Servoglobe, det datoriserade systemet som genom hårt driven reduktion och reversibilitet antas kunna styra och kontrollera livsprocessen.¹⁶

5. KOMPLICERADE PROBLEMLÖSNINGSSTRATEGIER – SKENKOMPLEXITETEN

Enligt Ekofilosofi S tillhandahåller även den komplicerade strukturen olika varianter av symptomlindring för de skador som åsamkats av konflikten KX–KK. Dessa åtgärder har egenskaper som liknar komplexiteten men är artificiellt kopierande, *som om*-komplexa. Tillvaron i komplikationen, med enkla, målstyrda, väl kontrollerade, komplicerade, ofta abstrakta uppgifter och göromål på ett eller endast få kvalitetsplan skapar behov av symptomlindring eller ”övertrycksventiler”. Turism, droger, dataspel, överkonsumtion är exempel på skenkomplexa ”tivolieffekter”,¹⁷ som skall plåstra om människans skadade komplexitet. Det skenkomplexa kan i hög grad likna det komplexa, det kan innehålla många komponenter, vara svårt och kräva ansträngning, men kännetecknas av samma egenskaper som det komplicerade. Företeelser som ekoturism och ekologisk konsumtion kan problematiseras utifrån Kvaløy Setrengs skenkomplexitetsbegrepp. Inom skenkomplexiteten ryms också en stor del av miljöåtgärderna inom ACID. Så kan till exempel utsläppsrätter, grön tillväxt problematiseras från denna utgångspunkt. Att ”återställa” biotoper, till exempel ängsmark, genom att artificiellt restaurera endast en del av den helhetsprocess där människor, fauna och flora samverkat skulle också kunna diskuteras som exempel på skenkomplexa åtgärder. Den isolerade, restaurerade ängen riskerar att bli en abstrakt, artificiell symbol för naturlig mångfald.

Skenkomplexiteten upprätthåller enligt Kvaløy Setreng komplikationens föreställning om dualismen människa–natur och tenderar att reducera livsnödvändighet till komplicerade varor för konsumtion och utgör en viktig del av det komplicerades/ACID:s överlevnad.

6. FÖRESLAGEN LÖSNING

Möjligheterna att i grunden lösa de problem som orsakats av dikotomin komplexitet–komplikation inom den komplicerade konstruktio-

¹⁶”Gaia versus Servoglobe”, Kvaløy Setreng 2012, s. 99ff.

¹⁷Tivolieffekt var ett tidigt namn på denna kategori, se Kvaløy Setreng 1976, s. 34ff.

nen, ACID, är enligt Kvaløy Setreng i det närmaste obefintlig. Eftersom livsprocessen *till sin natur* är vare sig konstruerad eller konstruerbar så tenderar konflikten att skärpas till riskabla nivåer genom fler komplicerade åtgärder. Kvaløy Setreng betonar särskilt människans komplexa delaktighets- och frihetsbehov som avgörande för långsiktig lösning av miljödilemmat. Större delen av huvudverket *Mangfold og Tid* upphåller sig vid mänsklig frigörelse från det komplicerade som avgörande. För att upplösa konflikten måste vi överge ”den enhetlig, selvtrygge, maskuline observatören og hans rom og den styrende og hans styrte pyramide”.¹⁸ Frigörelsen är både kollektiv och individuell och kan inte vara antingen-eller. Att fördjupa ansträngningen till individuell frigörelse, oavsett tradition, leder till den kollektiva sfären.¹⁹ Ekofilosofi S inspireras av så till synes vitt skilda filosofier som marxistisk dialektik²⁰ och en radikalt processinriktad buddhism²¹ och olika ursprungsbefolkningars livssyn.²² Alienationsproblematiken utvidgas till att utgöra ett hinder som omfattar allt levande och kräver frigörelse från en konstruktion som är ontologiskt irrelevant. Stegen mot lösningen av miljö-kulturdilemmat går inte via individualiserad etiskt disciplinerad praktik eller centraliserade kontroll- och styrsystem utan genom konkret, ofta risk- och konfliktfylld, aktivitet på kreativa, sociala och politiska nivåer i riktning mot decentralisering, lokalitet, mångfald, generalism, konkretion samt småskalighet som förutsättning för livsnödvändig *improvisation* som möjlighet att *svara an* på livsprocessen.²³

7. METAFILOSOFISK REFLEKTION

Ur ett metafilosofiskt perspektiv kan Ekofilosofi S uttryckas som att den accepterar samspelet mellan essens och konstruktion, ontologi och epistemologi. Båda aspekterna är reala och verkande. Det reala, essensen,

¹⁸ *MoT*, s. 3000.

¹⁹ *MoT*, s. 960ff.

²⁰ *MoT*, s. 1020.

²¹ *MoT*, s. 693ff.

²² Kvaløy Setreng levde länge med och inspirerades av bland annat Sherpas i Nepal vars livssyn kort kan sägas vara en lokalt präglad synkretistisk kombination av lamaistisk Mahayanabuddhism och animism. Se Kvaløy Setreng 1990, och Kvaløy Setreng 1995.

²³ Jazzens improvisation används ofta som exempel på komplext handlingsmönster. Under åren 1999–2000 genomfördes ett tvärdisciplinärt projekt med improvisation som tema vid Trondheims Universitet där Kvaløy Setreng deltog. Han deltog också i ett flertal performances där tecknande och jazzimprovisation samverkade. Se Kvaløy Setreng 1986 och 1987.

det självskapande är till syvende och sist den aspekt av tillvaron som inte är förhandlingsbar medan konstruktionen, det skapade, visserligen styr kunskapsproduktion och handling men kan förändras. Konstruktionen, berättelsen, myten utgör den karta som vi navigerar efter *som om* världen vore identisk med den. Om det föreligger för stora kvalitativa diskrepanser mellan karta och territorium uppstår med tiden ohållbara och olösliga konflikter. Vetenskapen är *ett av flera* sätt att producera kunskap, men den är inte nödvändig för relevant handling. Vilken som helst konstruktion som i rimligt hög grad överensstämmer med den ontologiska process- och mångfaldskaraktären utgör grund för adekvat handling. Kvaløy Setreng ger inga etiska anvisningar och använder inte heller miljöetikens vanliga kategorier och argument utan förespråkar frigörelse bland annat gestaltat som meningsfullt arbete som lösning på miljö/kulturdilemmat.²⁴

8. NÆSS OCH KVALØY SETRENG – ÖVERLAPPNINGAR OCH SIGNIFIKANTA SKILLNADER

Det finns tydliga skillnader mellan de delar av ekofilosofin som betonar en holistisk, universell hållning och Kvaløy Setrengs Ekofilosofi S. Utgångspunkten hos Kvaløy Setreng är inte att *allt* är egentligen *samma* utan snarare att *allt är olika och sam- och påverkar genom skillnad*. Betoningen av signifikanta skillnader som absolut förutsättning för mångfald utmanar en alltför frikostig användning av begrepp som öppenhet och universalitet för att beskriva systemiska processer. En viktig skillnad mellan Kvaløy Setrengs Ekofilosofi S och Næss Ekosofi T är synen på balans och harmoni som universella grund- eller målkvaliteter. Kvaløy Setreng avvisar Næss betoning av balans och harmoni. I processens icke-monistiska mångfaldssamverkan är det i stället konflikten och avsaknaden av central balanspunkt eller statiskt sluttillstånd som är drivande. Kvaløy Setreng är här tydligt mer inspirerad av Bergson än av till exempel Spinoza som präglar Ekosofi T.²⁵

Ytterligare en skillnad mellan Næss och Kvaløy Setreng är synen på människan och etiken. Där Næss betonar förnufts-baserad ekocentrisk etik som handlingsgrund,²⁶ så är frigörelse i form av konkret improviserat mångfaldsliv lösningen hos Kvaløy Setreng. Där Næss och Deep

²⁴Se Kvaløy Setreng 1990, 1992 och 2012, s. 106ff.

²⁵Samtal med Kvaløy Setreng april 2012, se även diskussionen om bl.a. monism, harmoni och Spinoza i *MoT*, s. 69off.

²⁶Visst anstränger sig Næss att överbrygga dualismen känsla/förnuft. Men när det gäller konkret handling och handlingsgrund så antas i slutändan en förnufts-baserad normativ etik. Se Næss 1974, 1993 och 2000.

Ecologys diskussion utgår från frågor som kretsar kring värdeetiken och uttrycker sig om ”människan” i universella termer,²⁷ sysselsätter sig Kvaløy Setreng med frågor om den *funktionella* relationen mellan den organiska ontologin och den mekaniska konstruktionen, och ställer konkreta frågor om diversitet, partikularitet, kroppslighet, lokalitet, tid och arbete. Næss Ekosofi T uppehåller sig kortfattat, generellt och abstrakt vid de funktionella aspekterna medan Kvaløy Setreng fördjupar och konkretiserar dessa. Där Næss skissar det övergripande behovet av individuell identifikation och självförverkligande för upphävande av dualism och alienation, konkretiserar Kvaløy Setreng återigen och betonar det kroppsliga, reproducerande mångfaldsarbetets, improvisationens och det aktiva deltagandets betydelse för identitet och frigörelse. Där Næss argumenterar för etik och förnuft *som om* de utgjorde ideala centrala individuella och kollektiva kontroll- och styrmekanismer argumenterar Kvaløy Setreng mot själva förekomsten av centrala styrcentrum.

Kortfattat skulle relationen mellan Næss Ekosofi T och Kvaløy Setrengs Ekofilosofi S kunna uttryckas som en skillnad mellan det harmoniska, universella, generaliserande och abstrakta å ena sidan och det konflikt drivna, lokala, partikulära och konkreta å den andra.²⁸ Partiellt överlappar de olika ekofilosofierna varandra, bland annat vad gäller erkännande av ontologisk komplexitet och människans mångfaldsbehov. Men denna likhet skakar emellanåt när Deep Ecologys konkreta förslag till handling visar på Næss något otydliga koppling mellan komplex ontologi, epistemologi och handlingsgrund.

En möjlig tolkning av förbindelserna, överlappningarna och skillnaderna mellan Kvaløy Setreng och Næss skulle kunna vara att Ekofilosofi S tar avstamp i en konkretisering av Ekosofi T. Kvaløy Setrengs utforskande av det Næsska självförverkligandets och egenvärdets konkreta innebörd leder in i ontologin och vidare ut därifrån till en ny, förändrad plats, där den inkommensurabla relationen mellan den rumsliga konstruktionen/epistemologin och den tidsliga funktionen/ontologin utgör bakgrund till miljödilemmat. Riktningen vidare för Ekofilosofi S går därmed inte mot dygd, holism, harmoni och identifikation som *ideala* mål utan mot frigörelse, diversitet och improvisation som *funktionella* nödvändigheter.

²⁷Se Næss 2012, s. 84ff och Næss 1974.

²⁸Kritik mot Næss och Deep Ecologys universalitetshållning och brist på förståelse för partikularitet har framförts av både ekofeminister som Val Plumwood och socialekologer som Murray Bookshin.

9. MÖJLIGA UTVECKLINGSLINJER

När Ekofilosofi S lösgjorts från den alltför starka identifikationen med Ekosofi T uppstår nya möjligheter. Att koppla ihop Ekofilosofi S med teori och filosofi som handskas med begrepp som system, process, komplexitet, partikularitet, konkretion, skillnad och konflikt, öppnar meningsfulla vägar till fortsatt mångfaldigt ekofilosofiskt arbete. Miljödilemmat i sig och Ekofilosofi S uppmanar också i hög grad till meta(eko)filosofisk reflektion runt relationen ontologi–epistemologi och/eller essens–konstruktion. En möjlighet är att anknyta till begrepp som Whiteheads ”Fallacy of misplaced concreteness”²⁹ eller Bhaskars ”epistemic fallacy”.³⁰ Vi får inte heller glömma den rika flora av utomeuropeiska filosofier som kan visa sig utgöra material för ekofilosofisk, engagerad analys med utgångspunkt i Ekofilosofi S. Ett annat intressant område, en konsekvens av miljödilemmat i sig och belyst av Kvaløy Setreng, berör de miljötiska kategoriernas meningsfullhet. Hur hantera miljötikens axiologi och miljötiska kategorier som antropocentrism, biocentrism och ekocentrism om dualismen människa–natur eller en hierarkisk konstruktion rimligtvis kan uppfattas som ontologiskt och funktionellt irrelevant?

Att förstå ekofilosofi som ett filosofiskt fält av rörliga överlappningar och meningsfulla skillnader ger alltså möjligheter att uppfatta och använda miljödilemmat som en öppning till ett område där en rik flora av engagemang, provokationer, nya kritiska frågor och möjliga svar rymms.

LITTERATUR

- Bhaskar, Roy. 2008. *A Realist Theory of Science*. London: Verso.
- Gansmo Jakobsen, Trond. 2005. *Økofilosofi: Økologi, evolusjonsteori og transformativ læring*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Keller, David R., red. 2010. *Environmental Ethics: The Big Questions*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Kvaløy Setreng, Sigmund. 1976. *Ekologisk kris: Natur och människa; En inledning i eko-filosofi och eko-politik*. Stockholm: LT:s förlag.
- . 1983. ”Ekopolitik och ekofilosofi – tanke och handling som svar på hotet om ekologisk katastrof”. I *Ekosofi: Helhetssyn på ekologisk grund*, red. Eva-Marie Albinsson, Per Ohlsson och Bolof Stridbeck. Stockholm: Jord-Eco Förlag.
- . 1986. ”Jazz som økologi og omvendt. Improvisasjon over et dobbelt blues-tema”. *Arena*, nr 3–4, s. 44–57.
- . 1987. ”Jazz som alternativ samfunnsform og pedagogisk oppgave.

²⁹Whitehead 1949, s. 52ff.

³⁰Bhaskar 2008, t.ex. s. 36–38. Därmed skulle också beröringspunkter med Kritisk Realism bli aktuella.

- Noen idéer fra Jazz-filosofisk Forum". I *Den tredje nordiske konferansen om jazzforskning 1987*. Oslo: Norsk jazzarkiv.
- . 1990. "En 'Karmabuddhisme' for vesten og vår tid del 1 och 2". *Karma: Skandinavisk buddhist journal*, nr 1 och 2.
- . 1990. "Servoglobus, den siste pyramiden". *Kontrast* nr 3-4, s. 29-49.
- . 1992. "Identitet og meningsfullt arbeid". I *Ikke bare si det, men gjøre det! Om bærekraftig utvikling*, red. N. C. Stenseth och K. Hertzberg. Oslo: Universitetsforlaget/Alternativ framtid.
- . 1992. "Inside Nature". I *The Future of Progress: Reflections on Environment & Development*, red. Edward Goldsmith et al. Berkeley: The International Society for Ecology and Culture.
- . 1993. "Complexity and Time: Breaking the Pyramid's Reign". I Reed och Rothenberg 1993.
- . 1993. "Getting Our Feet Wet". I Reed och Rothenberg 1993.
- . 1994. *Naturens nei: Om EU, frihandel og økologisk kaos*. Oslo: Norsk bonde- og småbrukarlag.
- . 1995. "Mother Earth's Treasures and their Revealers: An Ecophilosophical Perspective". I *The Treasure Revealer of Bhutan*, red. H. K. Kuløy. Bibliotheca Himalayica series III, vol. 8, s. 139-58. Katmandu: EMR Publishing House.
- . 2001. *Mangfold og tid: Pyramide-mennesket ved skillevegen; System, frihet eller kaos?* Skrifter fra Musikkvitenskapelig institutt, NTNU. Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). (Tillgänglig via Tapir akademisk forlag.) I framställningen benämnd *MoT*.
- . 2012. "Gaia versus Servoglobe". I *Critical Realism and the Nordic Contributions*, red. Roy Bhaskar, Petter Næss och Karl Georg Høyer. London: Routledge.
- Næss, Arne. 1974. *Økologi, samfunn og livsstil: Utkast til en økosofi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- . 1993. "Intrinsic Value". I Reed och Rothenberg 1993.
- . 2012. "The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects". I *Critical Realism and the Nordic Contributions*, red. Roy Bhaskar, Petter Naess och Karl Georg Høyer. London: Routledge.
- Næss, Arne och Per Ingvar Haukeland. 2000. *Livsfilosofi: Ett personligt bidrag om känslor och förnuft*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Reed, Peter och David Rothenberg, utg. 1993. *Wisdom in the Open Air: The Norwegian Roots of Deep Ecology*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Whitehead, A. N. 1949. *Science and the Modern World*. New York: Mentor Books.